

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นการใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research Method) เพื่อทำความเข้าใจทางสังคมแบบปรากฏการณ์ (Phenomenological Study) แบ่งออกดังนี้ ขั้นตอนที่ 1) การดำเนินการค้นคว้างานเอกสาร ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เศรษฐกิจชุมชน ทฤษฎีการพัฒนา การวิเคราะห์วาทกรรม การวิเคราะห์เนื้อหา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ขั้นตอนที่ 2) การวิจัยภาคสนาม เพื่อศึกษาพื้นที่ จำนวน 8 หมู่บ้าน โดยการเข้าไปสำรวจชุมชน ประเด็นปัญหาที่เกี่ยวข้อง และการสร้างเครื่องมือ การสัมภาษณ์ เพื่อการเก็บรวบรวมข้อมูล ขั้นตอนที่ 3) เป็นการวิเคราะห์การรับรู้ และตีความของข้อมูลจากการรับรู้ของชาวบ้านที่อยู่ในชุมชน โดยการวิเคราะห์วาทกรรมของชาวบ้าน ที่เกี่ยวกับการทำมาหากิน และการตีความที่แสดงออกมาในรูปภาคปฏิบัติการจริงของวาทกรรมในสังคม (Discourse Practices) ในมุมมองที่มีทัศนะแตกต่างกันของครัวเรือน ชุมชน ซึ่งการตีความจะผสมผสาน ทฤษฎีเพื่อสร้างความเข้าใจและอธิบายเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงระดับหมู่บ้าน การตีความในด้าน วัฒนธรรมที่เป็นสัญลักษณ์ที่มีความเป็นอยู่ที่ซับซ้อนทางศาสนา อำนาจ ความเป็นอยู่ทางสังคม จิตวิทยา อัตลักษณ์ของชุมชน รวมถึงแนวทางการตีความ Interpretive Approach และการตีความ Critical Discourse Analysis แล้วนำข้อมูลที่ได้มา Debate กับวาทกรรมกระแสหลักเพื่ออธิบายปรากฏการณ์ ของชุมชนในการนำไปใช้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงระดับชาวบ้าน

ขั้นตอนของการดำเนินการ

การค้นคว้าเอกสารที่เกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงจากเอกสาร วารสาร ตำรา บทความ งานวิจัย วิทยานิพนธ์ รายงานการประชุมสัมมนา ทฤษฎีการพัฒนา เศรษฐกิจชุมชน การรับรู้และการวิเคราะห์วาทกรรม ส่วนการศึกษาภาคสนามโดยการเข้าไปสำรวจชุมชนให้เห็นปรากฏการณ์ในสังคม ที่มีลักษณะที่เป็นธรรมชาติในแง่ของความหมายได้แก่ การรับรู้จากปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและการดำรงชีวิตของผู้ที่อยู่ในสังคม ที่มีความสลับซับซ้อน รับรู้พฤติกรรมของชาวบ้านที่แสดงออกมาในการทำมาหากิน เรื่อง วัฒนธรรม ประเพณีของชุมชน การเปลี่ยนแปลงแปลงทางสังคม และความสัมพันธ์กันในสังคมที่เป็นจริง เพื่อนำมาวิพากษ์การรับรู้และตีความเศรษฐกิจพอเพียงในมโนทัศน์ของชาวอีสาน

การคัดเลือกบริบทชุมชน

กำหนดพื้นที่ในการศึกษาคั้งนี้คัดเลือกจาก 8 หมู่บ้านดังนี้ 1) บ้านลับแล เป็นหมู่บ้านที่ประกอบอาชีพขายแรงงาน พื้นที่อยู่ระหว่างชายขอบติดกับชุมชนเมือง 2) บ้านคูสว่าง เป็นหมู่บ้านที่ประกอบอาชีพหาปลาในกระชัง พื้นที่อยู่ติดกับชายฝั่งแม่น้ำมูล ซึ่งอยู่ห่างไกลจากชุมชนเมือง 3) บ้านบุกลาง เป็นหมู่บ้านที่ประกอบอาชีพทำไร่ พื้นที่เหมาะสำหรับการเพาะปลูกพืชไร่อยู่ในชนบทห่างไกลชุมชนเมือง 4) บ้านหนองเอาะเป็นหมู่บ้านที่ประกอบอาชีพทำนา พื้นที่อยู่ในชนบทห่างไกลชุมชนเมืองลักษณะภูมิประเทศเหมาะกับการทำนา 5) บ้านทุ่งมน เป็นหมู่บ้านที่ประกอบอาชีพทำนา พื้นที่อยู่ในชนบทห่างไกลจากชุมชนเมือง 6) บ้านหนองเลิง เป็นหมู่บ้านที่ประกอบอาชีพทำนา พื้นที่อยู่ในชนบทห่างไกลจากตัวเมืองสืบสานประเพณี และปราศัญชาบ้าน 7) บ้านเวินบึก เป็นหมู่บ้านที่ประกอบอาชีพหาปลา พื้นที่อยู่ติดกับแม่น้ำโขงและแม่น้ำมูล 8) ตลาดอิน โดจีน เป็นชุมชนที่ประกอบอาชีพค้าขาย พื้นที่อยู่ในเขตเทศบาลเมือง

แนวทางการการคัดเลือกพื้นที่ชุมชนเบื้องต้นในการศึกษาคั้งนี้ กำหนดการเลือกแบบเฉพาะเจาะจงในชุมชนของชาวอีสาน โดยใช้แนวคิดของ (สุภางค์ จันทวานิช 2542 : 26) เพื่อสำรวจว่าพื้นที่ใช้ในวิจัยจะต้องพิจารณาให้เหมาะสมและความเป็นไปได้ ขนาดของสนาม ไม่ใหญ่เกินไป ไม่เล็กเกินไป และดูความซับซ้อนของปรากฏการณ์ในชุมชนนั้นลักษณะของพื้นที่ต้องมีนัยทางทฤษฎีนำไปสู่การวิพากษ์ว่าทฤษฎีได้ ได้แก่ การนำเอาหลายพื้นที่จากผู้คนในชุมชนหลากหลายอาชีพ จะเห็นความสัมพันธ์ที่เป็นเครือข่ายในด้านสมาชิกกลุ่มอธิบายปรากฏการณ์ และการค้นหาระบบความคิดระดับชาวบ้าน โดยนำเอาวาทกรรมกระแสหลักและปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่ประชาชนชาวอีสานนำมาหาถิ่นตามลักษณะในด้านกายภาพที่ประกอบด้วย ทูตทางสังคม แหล่งทรัพยากรธรรมชาติ คุณค่าทางประวัติศาสตร์ สังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ของ 8 หมู่บ้าน โดยใช้หลักเกณฑ์ในการคัดเลือกชุมชนคั้งนี้ 1) พื้นที่มีลักษณะของภาษา ที่สื่อการกันได้ โดยเฉพาะการใช้ภาษาอีสาน 2) พื้นที่มีลักษณะของภูมิศาสตร์ อยู่ในพื้นที่มีขอบเขตของภาคอีสาน 3) พื้นที่มีลักษณะวิถีคิด ระบบคิด ความเชื่อ โลกทัศน์ของคนอีสาน 4) ลักษณะของรากเหง้าที่แท้จริง ที่ปรากฏในวรรณกรรมอีสาน 5) พื้นที่มีนัยทางทฤษฎีของการตีความ 6) พื้นที่ทางวัฒนธรรม ประเพณี ฮีต-คอง ของชาวอีสาน

ผู้วิจัยจะเข้าไปในหมู่บ้านนั้นมีการเตรียมตัวในเรื่องเครื่องมือวิจัย และการแนะนำตัวโดยมีหนังสือของมหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี เพื่อยื่นให้กับผู้ใหญ่บ้าน กำนัน นายกองค้การบริหารส่วนตำบล เพื่อให้รับรู้ว่าเป็นผู้วิจัยเป็นใคร มาจากไหน วิจัยในเรื่องอะไรบ้าง มีวัตถุประสงค์อะไร และทำให้คนในชุมชนไม่ระแวงสงสัยและไม่ขัดกับบทบาทที่เป็นนักวิจัย ผู้วิจัยได้สร้างความสัมพันธ์

ด้วยการแนะนำตัวเอง ทักทายสร้างอักษาศัยไมตรีกับคนในชุมชนหมู่บ้าน โดยไม่เลือกว่าผู้ที่สนทนาด้วยจะเป็นใคร ในบางครั้งต้องเข้าพักอาศัยกับชาวบ้าน

การเข้าไปเก็บข้อมูลผู้วิจัยได้ใช้แนวทางการศึกษาชุมชนของ โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ และ อื่นๆ (2548 : 18) ที่พัฒนามาจากเครื่องมือของนักมานุษยวิทยา เพื่อตรวจสอบแผนที่ชุมชน โดยเข้าไปขอเอกสารจากสำนักงานปกครองส่วนท้องถิ่น (อบต.) เพื่อให้เห็นภาพรวมของชุมชนหรือหมู่บ้านครบถ้วนเพื่ออธิบายลักษณะทางกายภาพ และใช้ผังเครือญาติ โดยการเข้าไปสัมภาษณ์ผู้ใหญ่บ้านเพื่อเข้าถึงข้อมูลเกี่ยวกับเครือญาติ สร้างความคุ้นเคยสนิทสนมเสมือนเราเป็นสมาชิก มีความสัมพันธ์เป็นเครือญาติในชุมชน คุณลักษณะของโครงสร้างองค์กรชุมชนอาชีพอะไรบ้าง สังคมเป็นอย่างไร มีกลุ่มอะไรบ้าง คุระบบเศรษฐกิจชุมชน ภายในชุมชนมีกิจกรรมทางเศรษฐกิจชุมชน มี การผลิตอะไรบ้าง อะไรเป็นปัจจัยการผลิต การบริโภครภายในและภายนอก การบริการสาธารณะ และการอ้อมทรัพย์ ทำปฏิทินชุมชนมีกิจกรรมอะไรบ้าง อาชีพทำนา อาชีพทำสวน อาชีพทำไร่ อาชีพใช้แรงงาน ทางวัฒนธรรม สังคม ประเพณี ค้นหาประวัติศาสตร์ชุมชนที่สืบเนื่องจากอดีตถึงปัจจุบันเพื่อบอกเล่าเรื่องราวความเป็นมาของชุมชน เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมือง ให้เข้าใจความสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆ เกี่ยวกับคนกับสิ่งแวดล้อม ความขัดแย้งและอำนาจรัฐ ความเข้าใจ วิเคราะห์อุดมการณ์ การต่อรอง การตอบโต้ การประนีประนอม การขาดแคลนอำนาจ การแย่งชิงอำนาจ การขาดแคลนของสิ่งที่จำเป็นต่อชีวิต ร่างกาย และการขาดแคลนความรู้ ค้นหาประวัติบุคคลที่น่าสนใจ เช่น เจ้าหน้าที่ของรัฐ เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน อบต. ผู้เฒ่าผู้แก่ พระสงฆ์ ปราชญ์ชาวบ้าน พรานปลา ความเป็นผู้นำในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง และการรับรู้ ที่ผ่านกระบวนการรับรู้เศรษฐกิจพอเพียง เป็นมนทัศน์ในพื้นที่ของชาวอีสานดั้งเดิม ผ่านวาทกรรมที่เป็นสัญลักษณ์ คำพังเพย วลี ภาษิตโบราณ

การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ผู้วิจัยคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์จากผู้ที่มีประสบการณ์ มีความรู้ และอาศัยอยู่ในชุมชนเป็นเวลานานรับรู้เรื่องราวของประวัติศาสตร์หมู่บ้านได้เป็นอย่างดี สามารถตอบคำถามที่เป็นความจริงของปรากฏการณ์ทางสังคม หมู่บ้านรวมถึงอำนาจของผู้ที่อยู่ในหมู่บ้าน มีอิทธิพลทางการค้า หรือมีความรู้เรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นอย่างดี จึงได้แบ่งแยกผู้ให้ข้อมูลออกเป็น 2 ส่วนดังนี้ 1) กลุ่มผู้นำในชุมชน ได้แก่กลุ่มข้าราชการ กลุ่มนายทุน ผู้ประกอบการ 2) กลุ่มผู้ที่เป็นตัวแทน ปราชญ์ชาวบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่น เกษตรกร ชวนา ชาวไร่ ชาวสวน ชาวประมง เลี้ยงสัตว์ กรรมกรผู้ใช้แรงงาน รับจ้างทั่วไป

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เพื่อให้การเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นไปตามวัตถุประสงค์ ผู้วิจัยได้สร้างเครื่องมือขึ้นเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบสัมภาษณ์การรับรู้และตีความเศรษฐกิจพอเพียงในมโนทัศน์ของชาวอีสาน โดยมีขั้นตอนการพัฒนาและตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยดังนี้

1. ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
2. ผู้วิจัยได้ใช้การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participant Observation) เข้าไปสังเกตสภาพความเป็นอยู่ การดำเนินชีวิตของสมาชิกในชุมชนโดยไม่ได้ให้ชาวบ้านรู้สึกว่าเป็นไปทำอะไร แต่ที่จริงแล้วจะสังเกตว่าชาวบ้านนั้นประกอบอาชีพอะไร ขณะนี้ผลิตอะไรอยู่ รวมถึงลักษณะภูมิศาสตร์ ถนนหนทาง แผนชุมชน สาธารณูปโภค ระบบสาธารณสุข และการทำมาหากินของชาวบ้าน การประกอบพิธีกรรม มีการประชุมของคณะกรรมการกลุ่มต่างๆ อย่างไร ปรากฏการณ์จริงของสังคมเป็นอย่างไร เพื่อนำข้อมูลจากการสังเกตมาเป็นข้อมูลสนับสนุนเนื้อหาสาระ

3. ผู้วิจัยได้เข้าสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) จากกิจกรรมทางพิธีกรรม กิจกรรมสาธารณประโยชน์ กิจกรรมอาชีพ รวมถึงกิจกรรมที่เกี่ยวกับประเพณีและวัฒนธรรมต่างๆ ของชุมชนงานบุญประจำปี จารีต ประเพณี แบบคนใน จุดมุ่งหมายของการสังเกตเพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะและรูปแบบของกิจกรรมที่เกิดขึ้นจริงในชุมชนและการดำเนินชีวิตของสมาชิกในชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยใช้แนวทางของ Loflanf (1995 : 12, อ้างถึงใน สุภางค์ จันทวานิช 2539 : 42-43) เป็นการใช้ชีวิตประจำวันที่เป็นกิจกรรมปกติธรรมดาทั่วไป กิจกรรมคือการกระทำที่เป็นกระบวนการที่มีขั้นตอนในการใช้ชีวิตประจำวัน หรือพฤติกรรมต่างๆ ของคนที่อาศัยอยู่ในชุมชนที่ศึกษา ความหมายของการกระทำหรือกิจกรรม สามารถบ่งบอกได้ว่าบุคคลนั้นมีความเชื่อ หรือมีทัศนคติเกี่ยวกับเรื่องนั้นๆ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในครอบครัว ระหว่างครอบครัว ระหว่างคนในชุมชนเดียวกัน และความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มตัวอย่างกับบุคคลอื่นๆ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมในชุมชนการวิเคราะห์โครงสร้างทางสังคม ทางเครือญาติ ทางการเมือง และเศรษฐกิจ สภาพสังคมที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิต ความเชื่อ วัฒนธรรม วิถีชีวิต การผลิต การดำเนินกิจกรรมทางการตลาด

4. ผู้วิจัยได้นำประเด็นคำถามมาสร้างแบบสัมภาษณ์ตามปัญหาวิจัยโดยใช้แนวทางสังคมวิทยา เมื่อสร้างแบบสัมภาษณ์เสร็จแล้ว ผู้วิจัยได้นำแบบสัมภาษณ์ที่จัดทำขึ้นไปเสนอคณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์และผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจสอบความถูกต้องและความสอดคล้องให้ครอบคลุมกับงานวิจัยในประเด็นคำถาม หลังจากนั้นได้นำแบบสัมภาษณ์ไปทดลองใช้กับชุมชนที่เป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างเพื่อใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

5. ผู้วิจัยใช้แบบการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) ในประเด็นสัมภาษณ์จะเริ่มจากประเด็นคำถามผู้วิจัยได้จัดเตรียมไว้เกี่ยวกับการคัดเลือกพื้นที่วิจัย การเล่าประวัติบุคคลสำคัญ โครงสร้างองค์กรชุมชนประวัติศาสตร์การเข้ามาอาศัยในชุมชน ประวัติเครือญาติ ประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจชุมชน เศรษฐกิจพอเพียง ลักษณะข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับบุคคลสำคัญ เศรษฐกิจ สังคม ที่เป็นประวัติศาสตร์เพื่อเชื่อมโยงและเห็นความสัมพันธ์กันทั้งระบบในอดีตจนถึงปัจจุบัน โดยใช้แนวคำถาม โดยอาศัยปัญหา วัตถุประสงค์ในการวิจัย และกรอบความคิดพื้นฐานในการวิจัย มากำหนดเป็น กรอบคำถามกว้างๆ สำหรับทุกกลุ่มเป้าหมาย โดยมีการแตกย่อยประเด็นต่างๆ ที่สอดคล้องกับ กลุ่มเป้าหมายในแต่ละกลุ่มตามความเหมาะสม โดยแบบสัมภาษณ์ที่สร้างขึ้น ไปสัมภาษณ์กับกลุ่ม ต่อไปนี้

5.1 ผู้ที่เป็นตัวแทน ประชาชนชาวบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่น เกษตรกร ชาวนา ชาวไร่ ชาวสวน ชาวประมง เลี้ยงสัตว์ กรรมกรผู้ใช้แรงงาน และรับจ้างทั่วไป โดยแบ่งการสัมภาษณ์ออกเป็น 2 ตอน คือ

ตอนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติของผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมชุมชน ในการทำมาหากิน เหตุการณ์สำคัญ การเปลี่ยนแปลงในอาชีพ ปัจจัยเสี่ยงต่อการทำมาหากิน ความสัมพันธ์กับชุมชนความเชื่อ ประเพณี วัฒนธรรม การรับรู้และตีความเศรษฐกิจพอเพียง การนำปรัชญาไปใช้ในชีวิตประจำวัน

5.2 กลุ่มผู้นำในชุมชน ได้แก่ กลุ่มข้าราชการ กลุ่มนายทุน ผู้ประกอบการ โดยแบ่ง การสัมภาษณ์ออกเป็น 4 ตอน คือ

ตอนที่ 1 คำถามเกี่ยวกับตัวผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติศาสตร์หมู่บ้าน สภาพทั่วไปของชุมชน

ตอนที่ 3 การดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ

ตอนที่ 4 การดำเนินกิจกรรมทางวัฒนธรรม

ตอนที่ 5 การขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

การรวบรวมข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เตรียมและให้ความสำคัญในการเก็บรวบรวมข้อมูลกับข้อมูล ด้านเอกสารและข้อมูลภาคสนาม

1. ทบทวนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เศรษฐกิจชุมชน ทฤษฎีการพัฒนา ทฤษฎีสังคมเกี่ยวกับการพัฒนา กระบวนการรับรู้และ

ตีความ แนวคิดเกี่ยวกับวาทกรรม การวิเคราะห์วาทกรรมเศรษฐกิจพอเพียง หลังจากนั้นได้เตรียมเครื่องมือ ได้แก่ผู้วิจัย ผู้ช่วยวิจัย แบบสัมภาษณ์ กระจาย กล้องถ่ายรูป วีดีโอ และเครื่องบันทึกเทป

2. การเตรียมชุมชนโดยก่อนที่ผู้วิจัยและผู้ช่วยนักวิจัยจะเดินทางเข้าพื้นที่เก็บข้อมูลนั้น ผู้วิจัยได้ประสานงานกับผู้ใหญ่บ้าน พัฒนาชุมชน อบต. เพื่อนัดหมายกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ทั้งหมดรวมทั้งมีการกำหนดวัน เวลา และสถานที่ในการพบปะประชุมอย่างชัดเจน แบบสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก แบบสัมภาษณ์นั้นมีลักษณะเป็นคำถามปลายเปิด เพื่อให้ผู้ตอบมีอิสระในการตอบ โดยใช้แนวการสัมภาษณ์ มีลักษณะเป็นคำถามแบบให้อธิบายหรือเล่าให้ผู้วิจัยฟัง โดยช่วงแรกจะเป็นคำถามกว้างๆ และถามเจาะลึก คือในด้าน เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยสร้างแบบสัมภาษณ์ที่มีแนวคำถามที่เจาะลึกในประเด็นย่อยต่างๆ ตามคำตอบที่ได้รับในเรื่องกิจกรรมที่ชุมชนดำเนินการ การเรียนรู้ของคนในชุมชน แนวทางการดำเนินชีวิต ความคิดเห็นเกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยใช้แนวทางของ (สุภางค์ จันทวานิช 2537 : 4) ผู้วิจัยให้ผู้ถูกสัมภาษณ์มีอิสระในการอธิบายแนวความคิดของตนเองไปเรื่อยๆ ตามความต้องการ ไม่จำกัดสถานที่ ขึ้นอยู่กับว่าพบผู้ถูกสัมภาษณ์ที่ใด เวลาใดสะดวก หรือว่างเว้นจากการทำงาน ซึ่งผู้วิจัยจะถามคำถามตามแนวแบบสอบถามและพยายามไม่ให้ผู้ถูกสัมภาษณ์พยายามไม่ออกนอกประเด็นไป แต่แต่ละคนใช้เวลาประมาณ 90-120 นาที

3. การสนทนากลุ่ม (Focus Group) เฉพาะในบางประเด็น ในบางพื้นที่ที่ผู้วิจัยมีความเห็นว่าคำตอบที่ได้ไม่ชัดเจน ก็จะทำการสนทนากลุ่มเพื่อสรุปประเด็นนั้น โดยกำหนดประเด็นหรือหัวข้อที่จะทำการสนทนากลุ่ม กับบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับประเด็นการสนทนากลุ่ม เพื่อประสานเชื่อมโยง แล้วจึงสรุปประเด็นที่สำคัญและบันทึกประเด็นที่สำคัญในการสนทนากลุ่มโดยบันทึกภาพถ่ายรูปในขณะที่มีการสนทนากลุ่ม

4. การจดบันทึกสนาม (Field Notes) ผู้วิจัยได้จดบันทึกรวบรวมข้อมูลจากการสังเกตการร่วมกิจกรรมในพื้นที่ การสัมภาษณ์ในแต่ละครั้งจะใช้เทปบันทึกเสียง ในแต่ละวันที่ลงพื้นที่เก็บข้อมูลผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่ได้จากการจดบันทึกและถอดคำพูดจากแถบบันทึกเสียง มาเรียบเรียง จัดหมวดหมู่ใหม่ตามประเด็นที่จะทำการวิเคราะห์ โดยการถอดคำพูดจากแถบบันทึกเสียงคำต่อคำเพื่อให้ได้รายละเอียดครบถ้วน

5. การตรวจสอบข้อมูลผู้วิจัย เพื่อให้แน่ใจว่าข้อมูลที่ได้นั้น มีความครบถ้วนถูกต้องตามความเป็นจริง ซึ่งผู้วิจัยได้ตรวจสอบโดยตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation) เพื่อเป็นการยืนยันว่าข้อมูลที่ได้นั้นถูกต้องหรือไม่ โดยแหล่งที่จะนำมาพิจารณาในการตรวจสอบ ได้แก่ แหล่งเวลาแหล่งสถานที่ และแหล่งบุคคล ข้อมูลจะเหมือนกันหรือสอดคล้องกันหรือไม่ ในทางปฏิบัติผู้วิจัยจะนำเทปบันทึกเสียงจากการสัมภาษณ์เจาะลึกมาถอดข้อความคำสัมภาษณ์คำต่อคำ

รวบรวมข้อมูลที่ได้จากการสังเกตและการบันทึกภาคสนามซึ่งบันทึกไว้อย่างเป็นระเบียบ และตรวจสอบความถูกต้องของข้อความจากการเปิดเทปบันทึกเสียง ฟังซ้ำในส่วนที่ไม่ชัดเจน แล้วนำไปซักถามย้อนกลับอีกครั้งก่อนการสัมภาษณ์ครั้งต่อไป เพื่อให้ผู้ให้ข้อมูลยืนยันความถูกต้อง การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล (Methodological Triangulation) ผู้วิจัยใช้วิธีการรวบรวมข้อมูลหลายวิธีในการเก็บข้อมูลเดียวกัน ด้วยวิธีสัมภาษณ์เชิงลึก การสัมภาษณ์กลุ่ม และการสังเกต ในทางปฏิบัติในช่วงเริ่มเก็บข้อมูลนั้นยังไม่กำหนดที่แน่นอน แต่เมื่อเก็บและวิเคราะห์ข้อมูลไปจนถึงช่วงหนึ่งที่ผู้วิจัยได้ข้อมูลหนักแน่น เพียงพอมีความอิ่มตัว (Saturated) สามารถอธิบายปรากฏการณ์ได้ทุกมิติ เป็นองค์รวมแล้วจะยุติการเลือกผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวนข้อมูลในงานวิจัยเชิงคุณภาพส่วนใหญ่จะอยู่ระหว่าง 40-200 คน (ศิริพร จิรวัดน์กุล 2548 : 55) การตรวจสอบจากแหล่งข้อมูลที่ต่างกัน (Data Triangulation) จะทำการตรวจสอบสามเส้าด้านผู้วิจัย (Investigator Triangulation) เป็นการตรวจสอบข้อมูลจากการเก็บรวบรวมข้อมูลในภาคสนาม ที่มีทั้งผู้วิจัย และผู้ช่วยวิจัย เพราะผู้วิจัยและผู้ช่วยวิจัยมีความรู้ในการเก็บข้อมูลและการรับรู้ ประสบการณ์จะไม่เท่ากัน ในทางปฏิบัติ ในการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยให้ผู้วิจัยทำหน้าที่เดียวไปตลอดนั้นย่อมได้ข้อมูลในด้านเดียว เพราะฉะนั้นจะต้องเปลี่ยนผู้วิจัยทำหลายหน้าที่ สลับตำแหน่งกันระหว่างทำหน้าที่เป็นผู้สังเกต ทำหน้าที่เป็นผู้สัมภาษณ์ แล้วนำข้อมูลที่ได้นั้นแลกเปลี่ยนข้อมูลซึ่งกันและกัน บันทึกข้อมูลด้วยกัน และข้อมูลนั้นมีความเห็นตรงกัน

การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูลวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้แนวทางของ (สุภางค์ จันทวานิช 2535 : 4) คือการวิเคราะห์ข้อมูลเริ่มกระทำพร้อมๆ กับการเก็บรวบรวมข้อมูล และยังทำต่อไปหลังการเก็บข้อมูลสิ้นสุดลง การวิเคราะห์ข้อมูลต้องมีมุมมองของคนในการวิเคราะห์ข้อมูลต้องอาศัยสมมุติฐานชั่วคราว (Working Hypothesis) ซึ่งผู้วิจัยคิดขึ้นเองตลอดเวลาและเป็นผู้วิเคราะห์ข้อมูลด้วยตนเอง

วิเคราะห์การรับรู้ภายหลังจากที่ได้เก็บข้อมูลจากภาคสนามโดยใช้ขั้นตอนของการวิเคราะห์ การรับรู้ Interpretive Approach โดยใช้แนวทางของ (Rummel 1975 : 1) เป็นการรับรู้ 1) กระบวนการรับรู้เริ่มต้นที่ตัวเรา (Biophysical Reality) 2) รับรู้จากภายนอก (External Reality) 3) สิ่งที่ได้รับรู้ได้ และรับรู้ไม่ได้ (Determinable) มีบางอย่างที่รับได้และรับไม่ได้ เช่น ความรู้ บางอย่างรับไม่ได้ เช่น การไม่ตอบสนองต่อสิ่งที่รู้ 4) การกระตุ้นจากภายนอก (Stimulus) เป็นการกระตุ้นจากสิ่งเร้าที่เห็นปรากฏการณ์ 5) การรับรู้จากสื่อต่างๆ (External Medium) เป็นการรับรู้จากสิ่งที่เข้ามา เช่น การสัมภาษณ์

การสาธิต จากการประชาสัมพันธ์ 6) ผู้รับข้อมูล (Receptors) จากตัวเราที่รับข้อมูลจากสิ่งเร้าและสื่อ 7) การรับรู้ (Percept) จากสิ่งที่รู้จากตัวเรา 8) สิ่งที่ได้รับรู้ได้ (Perceptible) สิ่งที่เป็นวัฒนธรรม ความหมาย ระบบของค่านิยม 9) แนวความคิด (Concept) คือ การใช้วาทกรรมในการวิเคราะห์ข้อมูลไม่มีความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ในการรับรู้ในเรื่องราวของหมู่บ้านประวัติของหมู่บ้าน การทำมาหากิน ระบบการผลิต วัฒนธรรม และการรับรู้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

การวิเคราะห์ข้อมูลจะใช้แนวทางของ Fairclough and Wodak (1997 : 217-80) เป็นการกำหนดปัญหาทางสังคม ไม่เชื่อมโยงความสัมพันธ์กับอำนาจ วาทกรรมจะก่อให้เกิดสังคมและวัฒนธรรม วาทกรรมจะทำให้เกิดงานด้านอุดมการณ์ วาทกรรมในทางเป็นประวัติศาสตร์ เป็นการประนีประนอมเชื่อมโยงระหว่างภาษาและสังคมในรูปแบบของการกระทำทางสังคม ดังนี้ ใช้ทฤษฎีหลายๆ สาขาสังคมที่มีความสลับซับซ้อนเกินจะมองในมิติเดียว แนวการวิเคราะห์จะเน้นหนักเชิงปัญหาเศรษฐกิจชุมชน วิเคราะห์วาทกรรมและเนื้อหา ไม่ใช่วิเคราะห์แต่เรื่องภาษาศาสตร์ และอธิบายเรื่องที่ศึกษาเศรษฐกิจพอเพียงระดับหมู่บ้าน เน้นการเคลื่อนไหวจากทฤษฎีไปสู่ข้อมูล และจากข้อมูลไปสู่ทฤษฎี จากข้างบนลงสู่ข้างล่าง จากข้างล่างขึ้นสู่ข้างบน แนวคิดแบบสังคมหลังสมัยใหม่ พื้นที่และอัตลักษณ์ในชุมชน ใช้ทฤษฎีสังคม ทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนนำมาเป็นพื้นฐานในวิเคราะห์ การวิเคราะห์การรับรู้เรื่องราวเศรษฐกิจพอเพียง ในเรื่องความพอประมาณ ความมีเหตุผล ความมีภูมิคุ้มกัน กับความรู้และคุณธรรม และการรับรู้จากท้องถิ่น ชุมชน ที่รับรู้จากประสบการณ์ที่เห็นเป็นปรากฏการณ์ในบริบท ว่าสอดคล้องหรือไม่สอดคล้องกับหลักของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างไร

การตีความใช้แนวทางด้านสังคมศาสตร์เป็นการให้สัญลักษณ์ของชาวบ้านที่ปฏิบัติการดำรงชีวิตอยู่ในชุมชน กลุ่มของผู้มีอิทธิพลที่มีผลต่อการดำรงชีวิต วาทกรรมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงต่อการปฏิบัติตามของหมู่บ้าน ดังต่อไปนี้ การตีความข้อมูลหลังจากวิเคราะห์วาทกรรมเศรษฐกิจพอเพียง ที่เป็นความเข้าใจของระดับชาวบ้านแล้วใช้การการวิพากษ์วาทกรรมใช้แนวทางของ (Tonkiss 1998 : 251) เพื่อวิพากษ์ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ซึ่งเป็นโครงสร้างส่วนบน เนื่องจากต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับ “แรงขับข้อมูล” จำนวนมาก ซึ่งเป็นการแยกประเด็นสำคัญและเทคนิคนำมาปรับใช้การวิจัย ด้วยการการเลือกและการเข้าถึงข้อมูล เริ่มต้นวิเคราะห์ข้อมูลการสำรวจชุมชนและปรากฏการณ์ทางสังคม เป็นการรวบรวมข้อมูลที่เป็นจริงในชุมชนและจะต้องทำด้วยความรู้สึกที่แท้จริง ละทิ้งความอคติทั้งหมดในการออกไปเก็บข้อมูล ค้นหาข้อมูลสนับสนุนเพื่อให้ผลการวิเคราะห์ที่เพียงพอ โดยไม่วิจารณ์ในเรื่องที่เป็นอคติ ผู้วิจัยต้องเข้าไปอยู่ในหมู่บ้านแตกต่างกันเพื่อค้นหาความหลากหลายในแต่ละอาชีพ และมีความเชื่อมั่นในข้อมูล ที่เก็บได้ โดยวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลที่เก็บได้เพื่อนำมาเน้นและจับใจความในรายละเอียด ค้นหาข้อปกปิดและช่องว่าง และการทำการคาดเดา

เกี่ยวกับคำอธิบายอื่นซึ่งถูกละเลย และการนำเสนอการตีความเพื่อนำเสนอข้อโต้แย้งบนพื้นฐานของการวิเคราะห์วาทกรรม

การตีความทางวัฒนธรรมโดยใช้แนวทางของ Geertz (1993 : 95) เพื่อวิเคราะห์ให้เห็นถึงรูปแบบการส่งผ่านทางประวัติศาสตร์ในรูปของสัญลักษณ์ ทัศนคติที่มีต่อชีวิต การให้ความหมายเชิงสัญลักษณ์ ถือเป็นความสัมพันธ์สัญลักษณ์ที่เกี่ยวกับการรับรู้ ภาวะจิต ความเข้าใจในรูปของสัญลักษณ์ คือ ปรัชญาการทางสังคมที่ซับซ้อนทางจิตวิทยาและสังคม และแบบจำลองวัฒนธรรมท่วงทำนองและพิธีกรรม ในทางศาสนาจะตีความพิธีกรรมเกี่ยวกับการปฏิสัมพันธ์กันในการดำรงชีวิต พิธีกรรมเกี่ยวกับการบรวงสรวงสักการะเพื่อยอมรับต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์บางสิ่ง การตีความเชิงประวัติศาสตร์เพื่อให้กรอบแนวคิดเห็นแบบดั้งเดิม บริบทชุมชนวิถีคิดแบบเดิม และการตีความลักษณะทางภาษาให้เห็นคุณค่าของภูมิปัญญาชาวบ้านที่เกี่ยวกับฮีด-คอง

การตีความเชิงอัตลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับอุดมการณ์อำนาจและความสัมพันธ์ทางสังคมมีความกลมกลืนความขัดแย้ง เปลี่ยนแปลงและการผลิตซ้ำ ความเป็นชุมชนจึงเป็นเรื่องของการพึ่งตนเองเท่ากับการพึ่งพา และเรื่องของความขัดแย้งและการปรับตัว อัตลักษณ์กลุ่มชาติพันธุ์มีความแตกต่างกันสามารถถ่ายทอดออกมาทางการแสดงออกทางวัฒนธรรม ดำเนิน ความเชื่อทางศาสนา พิธีกรรมประวัติศาสตร์พื้นบ้าน อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์เป็นสัญลักษณ์หรือเครื่องมือที่กลุ่มชาติพันธุ์เป็นการแสดงออกถึงความสำนึกของตน Goffman (1963 : 118) เป็นการตีความอัตลักษณ์ส่วนบุคคลที่เป็นปัจเจก และอัตลักษณ์ทางสังคม เช่น อาชีพ ชนชั้น เพศ ชาติพันธุ์ หรือศาสนา และการตีความในเรื่องอัตลักษณ์ใหม่ของความทันสมัย ที่เรียกว่าอัตลักษณ์บริโภคนิยม เป็นอัตลักษณ์ทุนนิยมจะพยายามครอบงำสังคมโลกเป็น “กระบวนกร” มากกว่านิยมคำว่าตัวตนหรือการใช้สัญลักษณ์เป็นสื่อ การตีความอัตลักษณ์ในทางมานุษยวิทยาคนในสังคมหนึ่งจะต้องเป็นผลมาจากการเลี้ยงดูเด็กในวัฒนธรรมซึ่งมีความอบอุ่นใกล้ชิดหรือระหว่างความห่างเหินระหว่างพ่อแม่ รูปแบบแผนเหล่านี้ก่อให้เกิดแบบแผนพฤติกรรมบางอย่างจะสะท้อนออกมาให้เห็นสถาบันสังคม เช่น พิธีกรรม ศาสนา นิทาน จารีต อุดมการณ์เป็นความเชื่อมั่นที่ทำให้บุคคล ปัจเจกบุคคล สังคม ที่มีความยึดมั่นในอัตลักษณ์นั้นจะมีโครงสร้างทางสังคมที่เป็นระเบียบและปฏิบัติซึ่งมีวัฒนธรรม อำนาจ เป็นเครื่องมือ การตีความอัตลักษณ์จากสิ่งที่ถูกประกอบขึ้นหรือการปะทะ Barker (1993 : 288) ซึ่งไม่ใช่เป็นสิ่งที่ติดตัวมากับธรรมชาติ แต่หากเป็นสิ่งที่ถูกประกอบสร้างขึ้น (Socially Construction) และอัตลักษณ์นี้เกิดจากการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น หรือเกิดจากการสังสมผลผลิตของวาทกรรม (Product of Discourse)